

„Mantojuma ieskausti”

Vietējā kultūras mantojuma integrēšana izglītībā
Stratēģija un rīcības plāns

2025

Interreg

Līdzfinansē
EIROPAS SAVIENĪBA

Igaunija – Latvija

Stratēģija ir izstrādāta, sadarbojoties pilotiestādēm, pašvaldībām un kultūras organizācijām:

Võru apriņķa attīstības centrs

Meel Valk, meel.valk@vorumaa.ee

Võru institūts

Triin Rõõmusoks, roomusoks@gmail.com

Kadri Ugur, kadri.ugur@wi.ee

Seto institūts

Ode Alt, odealt@gmail.com

Kuldīgas novada pašvaldība

Agnese Lapsiņa, agnese.lapsina@kuldiga.lv

Suitu kultūras mantojums

Māra Rozentāle, maraspasts@inbox.lv

Alūksnes novads

Iveta Vārtukapteine, iveta.vartukapteine@inbox.lv

Pilotprojektu komandas un pašvaldību kultūras un izglītības speciālisti.

Eksperti:

Grete Arro, izglītības psiholoģe

Kadri Klementi, arhitekte

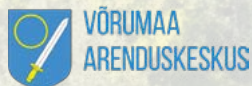
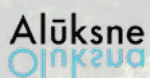
Kristi Paatsi, muzeja kuratore

Dizains: Liisi Tamm

Redaktore: Kadi Sarv

Foto autori: Meel Valk, Triin Rõõmusoks, Aado Lintrop, Kerti Vissel, Harri A. Sundell,
Jānis Romanovskis, Dzintars Leja, Andres Orula

Võru apriņķa attīstības centrs 2025

Saturs

Ievads	4
1. Pilotpētījums	5
1.1 Kopīgie pētījuma secinājumi četrās kultūrtelpās	5
2. Stratēģiskie mērķi vietējās kultūras integrēšanai	6
2.1 Īstermiņa mērķi (2026)	7
2.2 Ilgtermiņa mērķi (2030)	8
2.3 Priekšnoteikumi kultūras mantojuma tālāknodošanai	8
2.4 Pamatvērtības un principi kultūras mantojuma integrēšanai izglītībā	10
3. Vadlīnijas vietējā kultūras mantojuma integrēšanai	12
3.1 Rekomendācijas izglītības iestāžu vadītājiem	13
3.2 Rekomendācijas vietējām pašvaldībām	15
3.3 Rekomendācijas kopienai	15
4. Ideju banka	16
5. Darbības plāns	18
6. Kultūrtelpas	22
Suitu kultūrtelpa	22
Malēnijas kultūrtelpa	23
Setu kultūrtelpa	24
Vana-Võromaa kultūrtelpa	25
7. Pašreizējā situācija kultūras mantojuma mācīšanā un aptauju rezultāti	26
Suitu kultūrtelpa	22
Malēnijas kultūrtelpa	23
Setu kultūrtelpa	24
Vana-Võromaa kultūrtelpa	30

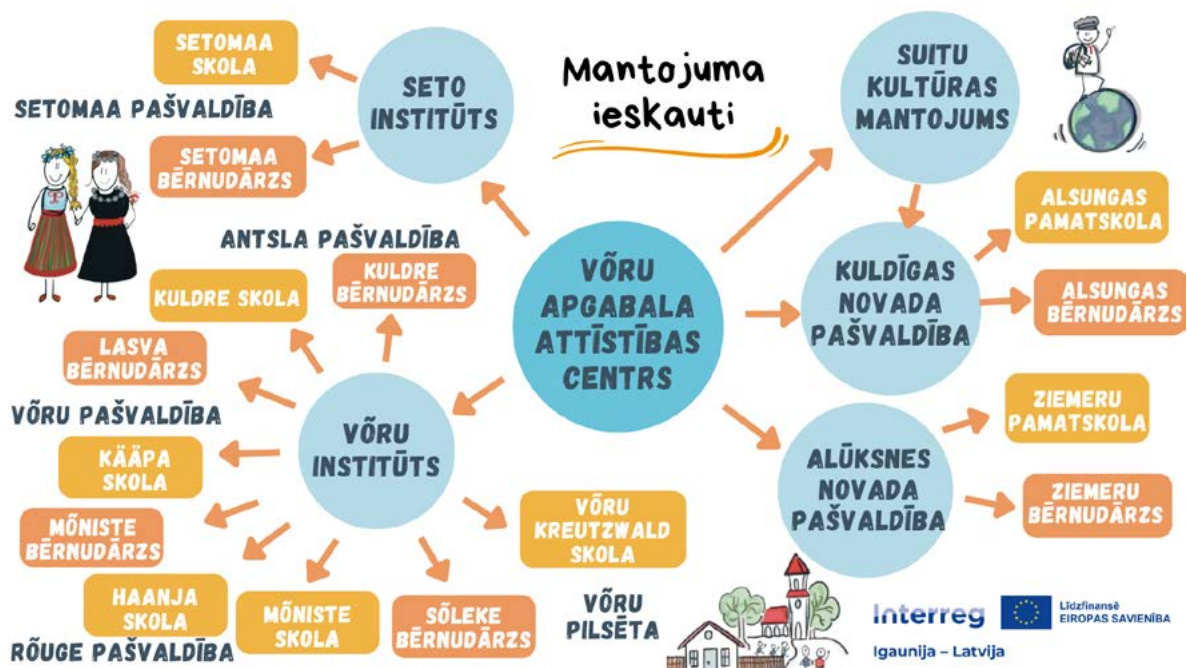
Ievads

Projekta mērķis ir veicināt vietējās valodas un kultūras apzināšanos bērnu un jauniešu vidū Vana-Võromā kultūrtelpā, Setu kultūrtelpā, Suitu kultūrtelpā un Malēnijas kultūrtelpā.

Stratēģija ir izstrādāta Igaunijas-Latvijas pārrobežu sadarbības programmas 2021–2027 projektā “Mantojuma ieskausi. Mūsdienīgs un inovatīvs kultūras mantojuma mācību risinājums pašvaldību skolām un bērnudārziem” / “*Surrounded by heritage*” (Nr. EE-LV00161). Projektā iesaistītas četras kultūrtelpas – **Vana-Võromā** kultūrtelpa, **Setu** kultūrtelpa, **Suitu** kultūrtelpa un **Malēnijas** kultūrtelpa (par kultūrtelpām vairāk lasāms 6. nodaļā). Projekta partneri ir Võru apriņķa attīstības centrs, Võro institūts, Setu institūts, Alūksnes novada pašvaldība, Kuldīgas novada pašvaldība un biedrība “Suitu kultūras mantojums” (1. tabula). Projekts norisinās no 2024. gada septembra līdz 2026. gada beigām.

Projekta mērķis ir veicināt vietējās valodas un kultūras apzināšanos bērnu un jauniešu vidū Vana-Võromā kultūrtelpā, Setu kultūrtelpā, Suitu kultūrtelpā un Malēnijas kultūrtelpā. Lai šo mērķi sasniegtu, ir svarīgi palielināt vietējās kultūras redzamību un uztveramību izglītības iestādēs. Iekļaujot vietējā kultūras mantojuma elementus ikdienas mācību vidē un mācību procesā, jauniešiem tiek sniegta iespēja dabiski veidot saikni ar savu kultūras mantojumu, bez nepieciešamības pēc papildu mācību stundām.

Projekts sākas ar pētījumu, kura mērķis bija kartēt esošo situāciju, un tas noslēgsies ar pilotprojekta ieviešanas ietekmes analīzi. Stratēģija, kas izstrādāta sadarbībā ar izglītības iestādēm, balstās uz pilotpētījuma rezultātiem un secinājumiem. Projekta laikā tika organizētas četras stratēģiskās sanāksmes ar pilotiestāžu vadītājiem, skolotājiem un vietējiem izglītības speciālistiem, kā arī četras projekta partneru tikšanās. Stratēģiskā procesa konsultanti bija izglītības psiholoģe Grete Arro, muzeja kuratore Kristi Paatsi un arhitekte Kadri Klementi. Lai iepazītu veiksmīgas prakses un smeltos iedvesmu no jau esošiem efektīviem modeļiem, tika organizēti pieredzes apmaiņas braucieni uz visām četrām kultūrtelpām, kā arī iedvesmas braucieni uz citiem reģioniem un vietējie pieredzes braucieni dalībnieku dzīvesvietās. Stratēģijā balstītas aktivitātes tiek izmēģinātas 7 skolās un 7 bērnudārzos, šeit un turpmāk - pilotiestādēs (pa vienai skolai un vienam bērnudārzam no katras iesaistītās pašvaldības) Igaunijā un Latvijā.

1. attēls. Kuldīgas novada pašvaldība.

1. Pilotpētījums

2024. gada rudenī pilotprojektā iesaistītajās skolās un bērnudārzos tika veikts pētījums, kas aptvēra četras kultūrtelpas, ar mērķi apzināt mantojuma izglītības esošo stāvokli, attieksmi pret kultūras mantojumu, kā arī skolotāju un skolēnu vajadzības.

Pētījuma mērķgrupas veidoja:

- skolotāji no projektā iesaistītajām izglītības iestādēm (skolām un bērnudārziem),
- skolēni no projektā iesaistītajām skolām (7.–9. klases).

Pētījums tika īstenots divās daļās:

Kvantitatīvais pētījums – aptauja, kas veikta ar Google Forms (2024. gada septembris). Kopumā uz aptaujas jautājumiem atbildēja 314 skolēni un 197 skolotāji;

Kvalitatīvais pētījums – fokusa grupu intervijas ar skolēniem un skolotājiem (2024. gada oktobris–novembris).

Aptaujas rezultātu analīze atklāja, ka četru kultūrtelpu galvenās vajadzības un intereses ir līdzīgas, nodrošinot stabilu pamatu kopīgai starpkultūru dialoga stratēģijai.

1.1 Kopējie pētījuma secinājumi četrās kultūrtelpās

Pētījuma rezultātu analīze atklāja, ka galvenās vajadzības un intereses ir līdzīgas visās četrās kultūrtelpās, kas veidoja pamatojumu kopīgas stratēģijas izstrādei. Atšķirības starp kultūrtelpām galvenokārt saistītas ar atšķirīgu pieredzi kultūras mantojuma integrēšanā, mācību materiālu pieejamību un kultūras atšķirībām. Detalizēti dati par kultūras mantojuma izglītības stāvokli un pētījuma rezultātiem katrā kultūrtelpā atrodami [7. nodaļā](#).

Skolotāju kopējās vajadzības visās četrās kultūrtelpās:

- ✖ laiks, lai pārdomātu un plānotu vietējās kultūras integrāciju mācību procesā;
- ✖ zināšanas par vietējo kultūru;
- ✖ labi strukturēti mācību resursi un viegli pieejami mācību materiāli;
- ✖ pašvaldības un vietējās kopienas atbalsts;
- ✖ skolas vadītājs, kurš novērtē vietējo kultūru un ir spēcīgs līderis.

Skolēnu kopējās intereses visās četrās kultūrtelpās:

- ✖ vēlme redzēt vietējo kultūru publiskajā vidē;
- ✖ pieredze balstīta mācīšanās, bez spiediena;
- ✖ interese par vietējo ēdienu, dabu, tradicionālajiem rakstiem, mūziku;
- ✖ vēlme piedalīties un līdzdarboties mācību vides veidošanā;
- ✖ interesantas vietas dzimtajā apkārtnē un ģimenes stāsti;
- ✖ izpratne par nepieciešamību iepazīt savu kultūru.

Kas trūkst mācību materiālu jomā?

- ✖ materiāli par tradicionālajiem gadskārtu svētkiem;
- ✖ rotaļīgi mācību materiāli, galda spēles;
- ✖ rotaļas un spēles ar kustību un dziedāšanu, skaitāmpanti;
- ✖ īsi video un audio materiāli vietējā valodā;
- ✖ īsi video un attēli par nozīmīgiem vietējās kultūras objektiem un tradīcijām;
- ✖ tematiskas darba lapas;
- ✖ idejas un instrukcijas tradicionālajiem rokdarbiem;
- ✖ metodiskie materiāli, piemēram, mācību stundu plāni;
- ✖ tiešsaistes platforma mācību materiāliem, kurā viegli atrast nepieciešamos resursus.

2. Stratēģiskie mērķi vietējās kultūras integrēšanai

Stratēģija balstīta Latvijas un Igaunijas normatīvajos aktos un izglītības dokumentos.

Igaunijas organizācijas atsaucas uz “Pamatizglītības valsts mācību programmu” un “Pirmsskolas bērnu aprūpes iestāžu valsts mācību programmu”. Igaunijas Pamatizglītības valsts mācību programmā kā pirmā vispārējā kompetence noteikta kultūras un vērtību kompetence - *“apzināties un novērtēt savu saikni ar citiem cilvēkiem, sabiedrību, dabu un savu un citu tautu kultūras mantojumu /.../, novērtēt cilvēku, kultūras un dabas daudzveidību /.../”* (§ 4, 4. punkta 1. apakšpunkts).

Kultūras identitāte ir izcelta kā caurviju tēma, kuras mērķis ir *“attīstīt skolēnu kā kultūras apzinātu personību /.../, kas novērtē savu kultūru un kultūras daudzveidību, kā arī ir tolerantā un sadarboties spējīgs,”* (§ 14, 3. punkta 4. apakšpunkts).

Tāpat šī norma dod skolām iespēju, izstrādājot savu skolas mācību programmu, ņemt vērā skolas un vietējās kopienas īpatnības, skolotāju, vecāku un skolēnu vēlmes, kā arī pieejamos intelektuālos un materiālos resursus (§ 24, 2. punkts). Skolai ir arī tiesības *“mainīt valsts mācību programmā noteikto obligāto mācību priekšmetu un tematu sarakstu (tostarp apvienot un pārstrukturēt mācību priekšmetus) un mainīt stundu plānu, nodrošinot, ka skolēni līdz izglītības pakāpes beigām sasniedz valsts mācību programmā noteiktās vispārējās kompetences, mācību rezultātus un audzināšanas mērķus,”* (§ 15, 5. punkts).

Vietējo kultūru integrācijas stratēģijas īstenošana seko arī Nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanas rīcības plānam.

Pirmsskolas bērnu aprūpes iestāžu valsts mācību programma paredz, ka *“mācību un audzināšanas darbības galvenokārt jāsaista ar vietējiem iedzīvotājiem, dabu un iestādēm. Pētāmie objekti un parādības jāizzina to dabiskajā vidē”* (§ 7, 2. punkts). Viens no mācību un audzināšanas darbību pamatprincipiem ir Igaunijas kultūras tradīciju novērtēšana un citu kultūru īpatnību ievērošana (§ 4, 1. punkta 10. apakšpunkts).

Latvijā kultūras mantojuma apguve ir būtiska izglītības sastāvdaļa, kas iekļauta gan pirmsskolas, gan pamatzglītības programmās ar mērķi veicināt piederības sajūtu savai kultūrai, nacionālās identitātes attīstību un cieņu pret daudzveidību. Saskaņā ar valsts

pamatzglītības standartu (MK noteikumi Nr. 747, 27.11.2018), kultūras mantojums ir integrēts kā starpdisciplinārs elements un izglītības pamatkomponents.

Kultūras izpratne ir iekļauta vairākās mācību jomās – kultūras izpratnes un pašizpausmē mākslā, sociālajā un pilsoniskajā izglītībā, valodas, dizainā un tehnoloģijās, sniedzot skolēniem iespēju attīstīt vispusīgu izpratni un veidot attieksmi, kas balstīta uz cieņu pret savu un citu kultūru.

“Skolēns ir ieinteresēts valodu apguvē, izprot latviešu valodas un mazākumtautību valodu nozīmi nacionālās identitātes veidošanā un kultūras un vēsturiskā manto-

juma saglabāšanā; skolēnam ir attīstīta nacionālā, vēsturiskā un pilsoniskā apziņa un izpratne par sociālajiem un ekonomiskajiem procesiem; skolēns praktiski iesaistās, vērtē un interpretē dažādas radošās izpausmes formas, mācās izprast kultūru atšķirības un veidot savu kultūras identitāti, apmeklē kultūras pasākumus, gūst emocionālu un estētisku pieredzi, attīsta personīgās kultūras vajadzības, piedalās kultūras mantojuma saglabāšanā un tradīciju nodošanā” (7.1. punkts).

Pirmsskolas izglītības vadlīnijas (MK noteikumi Nr. 716, 21.11.2018) uzsver nacionālās identitātes un kultūras vērtību atpazīšanu un attīstīšanu, izmantojot rotaļnodarbības, praktisko darbošanos un svētku tradīcijas.

Setu kultūrtelpā vietējās kultūras integrācijas mērķi un rīcības plāns ir saistīti ar Setu leelo iekļaušanu UNESCO Cilvēces nemateriālā kultūras mantojuma reprezentatīvajā sarakstā, kurā uzsvērtā jauniešu iesaiste mantojuma pārmantošanā. Stratēģijas ieviešana balstās arī uz nemateriālā kultūras mantojuma glābšanas un attīstības rīcības plānu.

Suitu kultūrtelpā vietējās kultūras integrācijas stratēģiskais un rīcības plāns noteikts UNESCO Suitu kultūrtelpas glābšanas un attīstības plānā 2021–2024 (atjaunotais plāns ir izstrādes procesā), kur 3. rīcības virziens paredz nemateriālā kultūras mantojuma tēmu iekļaušanu formālās un neformālās izglītības saturā, speciālistu un pedagogu apmācību un vietējās kopienas iesaisti šo programmu izstrādē un īstenošanā.

Projekta stratēģiskie mērķi un pamatprincipi ir izstrādāti sadarbībā ar visiem projekta partneriem un pilotiestādēm. Īstermiņa mērķus paredzēts sasniegt ar projekta aktivitāšu atbalstu līdz 2026. gada beigām, tādējādi veidojot stabilu pamatu plašāku ilgtermiņa mērķu sasniegšanai.

Atsauces:

1. “Pamatizglītības valsts mācību programma”, apstiprināta ar Igaunijas valdības 2011. gada 6. janvāra noteikumiem Nr. 1.
2. “Pirmsskolas bērnu aprūpes iestāžu valsts mācību programma”, apstiprināta ar Igaunijas valdības 2008. gada 29. maija noteikumiem Nr. 87.
3. “Valsts pamatzglītības standarts”, apstiprināts ar Latvijas valdības 2018. gada 27. novembra noteikumiem Nr. 747
<https://likumi.lv/ta/id/303768-noteikumi-par-valsts-pamatizglitiba-standartu-un-pamatizglitiba-programmu-paraugiem>
4. “Valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijas”, apstiprinātas ar Latvijas valdības 2018. gada 21. novembra noteikumiem Nr. 716
<https://likumi.lv/ta/id/303371-noteikumi-par-valsts-pirmsskolas-izglitiba-vadlinijam-un-pirmsskolas-izglitiba-programmu-paraugiem>
5. UNESCO (2008). Setu leelo – Setu daudz balsīgās dziedāšanas tradīcija. Nemateriālā kultūras mantojuma saraksti un labās prakses piemēru reģistrs.
<https://ich.unesco.org/en/RL/seto-leelo-seto-polyphonic-singing-tradition-00173>
6. Biedrība “Etniskās kultūras centrs “Suiti”” (2021). Suitu kultūrtelpas glābšanas un attīstības plāns 2021–2024.
<https://suiiti.lv/glabsanas-un-attistibas-pasakumu-plans-2021-2024-gadam/>

2.1 Īstermiņa mērķi (2026)

REDZAMS UN TAUSTĀMS

1. Izglītības iestādēm ir skaidri redzama un uztverama identitāte, kas balstīta vietējā kultūrā:

- ✖ vietējā kultūra un valoda ir integrēta pilotiestāžu ikdienā;
- ✖ pilotiestāžu telpās vietējās kultūras elementi tiek uztverti ar dažādu maņu palīdzību;
- ✖ mācību telpās esošie vietējās kultūras elementi ir radīti kopā ar bērniem un jauniešiem un viņiem ir nozīmīgi.

IKDIENĒJS UN DABISKS

2. Skolotāji jūtas pārliecināti un dabiski integrē vietējo kultūru ikdienas dzīvē:

- ✖ gan skolotājiem, gan skolēniem ir palielinājusies izpratne par vietējo kultūru, kā arī prieks un motivācija iesaistīties vietējās kultūras aktivitātēs;
- ✖ ir izveidota labi organizēta vietējās kultūras mācību resursu datu bāze visām vecuma grupām;
- ✖ pilotiestādes aktīvi izmanto projekta gaitā izstrādātos materiālus;
- ✖ skolotāju darbu vietējās kultūras integrēšanā atbalsta organizācijas, kas īsteno projektu.

KOPĀ AR KOPIENU

3. Skolas un bērnudārzi cieši sadarbojas ar vietējām organizācijām un kopienu:

- ✖ regulāra komunikācija, sadarbība un kopīgi pasākumi ar vietējām organizācijām un kopienas locekļiem;
- ✖ kopienas pārstāvji regulāri piedalās kā viespedagogi;
- ✖ skolas un bērnudārzi aktīvi iesaistās vietējos pasākumos un svētkos, regulāri apmeklē vietējās zemnieku saimniecības, muzejus, iestādes un vēsturiski nozīmīgas vietas.

2.2 Ilgtermiņa mērķi (2030)

1. Labā prakse vietējās kultūras integrēšanā ir izplatījusies arī citās izglītības iestādēs un kultūrtelpās:

- ✖ ir izdarīti secinājumi no pilotprojekta īstenošanas, un stratēģija ir atjaunināta;
- ✖ palielinās interese par pilotiestāžu pieredzi un vietējās kultūras integrēšanu izglītībā, un citas izglītības iestādes ir sākušas izmantot stratēģijas ieteikumus;
- ✖ ir kļuvusi aktīvāka sadarbība ar citām skolām un bērnudārziem, kas saglabā vietējo kultūru – gan nacionālā, gan starptautiskā līmenī.

LABĀ PRAKSE
IZPLATĀS

2. Kopienas gaidas un interese par vietējās kultūras integrēšanu izglītībā ir pieaugusi:

- ✖ vecāku aptauja rāda pozitīvu attieksmi pret vietējās kultūras izglītību;
- ✖ vecāki ir motivēti izvēlēties skolas un bērnudārzus, kuros tiek mācīts vietējais kultūras mantojums;
- ✖ kopiena ir aktīva un atvērta sadarbībai ar izglītības iestādēm.

INTERESE PIEAUG

3. Vietējās kultūras saglabāšana un tradīciju nodošana nākamajām paaudzēm notiek sistemātiski un nepārtraukti:

- ✖ ir izstrādāts stratēģisks plāns, pienākumu sadalījums un rīcības plāns vietējās kultūras nodošanai nākamajām paaudzēm novada un pašvaldības līmenī;
- ✖ vietējā kultūra ir klātesoša bērnu ikdienā visos izglītības posmos, kas kultūrtelpā tiek īstenoti.

SISTEMĀTISKI UN
MĒRĶTIECĪGI

2.3 Priekšnoteikumi veiksmīgai kultūras mantojuma nodošanai tālāk

Vietējās kultūras ilgtspējīgai pārmantošanai būtisks priekšnoteikums ir tas, lai skolēni un skolotāji uztvertu to kā pievilcīgu iespēju, nevis pienākumu. Uzspiesta kultūra neiedziņojas, jo cilvēka psihe pretojas spiedienam. Izmantojot kontrolētu motivāciju (piemēram, atzinības meklēšana, vainas inducēšana, sacensības), cilvēka autonomā motivācija izsīkst, tāpēc būtiski, lai skolēni un skolotāji neuztvertu vietējo kultūru kā spiedienu vai pienākumu, bet gan kā pievilcīgu iespēju.

Autonomo motivāciju var attīstīt, apmierinot trīs psiholoģijas pamatvajadzības – saikni, kompetenci un autonomiju. Šo pamatvajadzību atbalstīšana ir dabiskas un efektīvas mācīšanās pamats, palīdzot nodrošināt kultūras ilgtspējīgu nodošanu, lai bērni un jaunieši turpinātu novērtēt savu vietējo kultūru pieaugušā vecumā.

Psiholoģiskie pamati

Jaunieša domas: „Bet ko darīt, ja mani draugi nav ieinteresēti šajās vietējās kultūras lietās? Vai arī, ja viņi uzskata, ka tas ir smieklīgi?”

SAIKNE = Es jūtos novērtēts, vajadzīgs un par mani rūpējas. Tā ir vajadzība piedzīvot tuvas un uzticības pilnas attiecības. Es jūtu piederību grupai un vēlos dot savu ieguldījumu tajā.

Kā atbalstīt saikni:

- ✦ Centieties būt atbalstošs, iekļūstīgs un gādīgs katrā situācijā;
- ✦ Paskatieties uz situāciju no skolēna skatpunkta;
- ✦ Radiet skolēnam sajūtu, ka, neatkarīgi no tā, kas notiks, viņš netiks „izstumts no grupas”;
- ✦ Pārliecinieties, ka skolēns tiek cienīts, un ka viņa idejas un ieguldījums tiek novērtēts.

Jaunieša domas: „Bet ko darīt, ja vietējās kultūras aktivitātes mani neizaicina — ko darīt, ja tās ir pārāk vieglas vai pārāk grūtas?”

KOMPETENCE = Es varu attīstīt jaunas prasmes un zināšanas un esmu spējīgs tikt galā ar izaicinošiem uzdevumiem. Sajūta, ka zinu, ko no manis sagaida, kā to sasniegt un kur meklēt palīdzību, kad tas nepieciešams.

Kā atbalstīt kompetenci:

- ✦ Skaidri parādiet, ka jūs esat šeit, lai palīdzētu skolēnam gūt panākumus;
- ✦ Pārliecinieties, ka skolēns zina, ko no viņa sagaida, kā to sasniegt un kur lūgt palīdzību;
- ✦ Sniedziet uzdevumus, kas vērsti uz pakāpenisku izaugsmi;
- ✦ Nodrošiniet jēgpilnu atgriezenisko saiti, kas norāda, ko darīt tālāk, lai uzlabotu rezultātus. Skolēna pašrefleksija ir būtiska.

Jaunieša domas: „Bet ko darīt, ja vietējās kultūras aktivitātes nesakrīt ar manām interesēm un tām trūkst jēgas, kas rezonē ar mani?”

AUTONOMIJA = Es vēlos to darīt. Vajadzība kontrolēt to, kas notiek manā dzīvē. Sajūta, ka es pats pieņemu savus lēmumus un saprotu, kāpēc es to daru. Es varu piedāvāt idejas un risinājumus, un citiem ir patiesa interese par manām domām. Apkārtējie mani ciena par to, kas esmu.

Kā atbalstīt autonomiju:

- ✦ Palīdziet skolēnam saskatīt aktivitāšu vērtību un ieguvumu viņam; piedāvājiet jēgpilnus, jauniešiem nozīmīgus aktivitāšu variantus;
- ✦ Ļaujiet skolēnam pašam izdomāt risinājumus un idejas; uztveriet viņu kā līdzdalīgu, domājošu individu;
- ✦ Pacietīgi ievērojiet skolēna mācīšanās tempu (mācīšanās ir ļoti lēns process);
- ✦ Pieņemiet skolēna negatīvās emocijas.

2.4 Pamatvērtības un principi kultūras mantojuma integrēšanai izglītībā

IKDIENAS DZĪVE

Vietējā kultūra ir dabiska dzīves sastāvdaļa. Tā nav vietējās kultūras mācīšanu, bet vairāk kultūras pieredzēšana un nodošana tālāk.

INTERESĒS BALSTĪTA

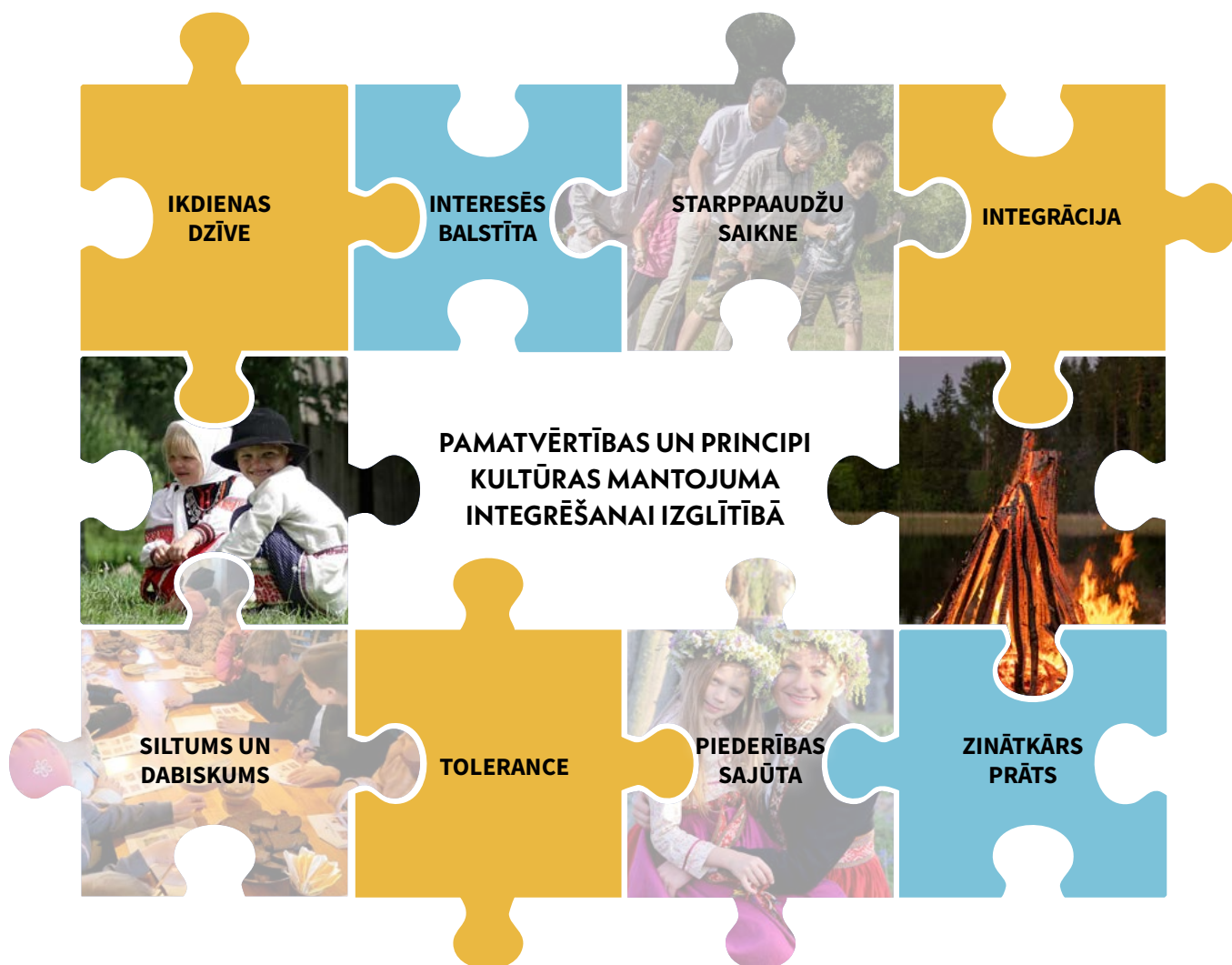
Vietējās kultūras mācīšana ir saistīta ar bērnu interesēm un tā piedāvā izvēli starp dažādiem līdzdalības variantiem, nevis tiek mācīta piespiedu kārtā.

STARPPAAUDŽU SAIKNE

Vietējās kultūras piedzīvošana ir svarīga, lai tuvinātu paaudzes, kur pieaugušie ir piemērs.

INTEGRĀCIJA

Vietējās kultūras aktivitātes tiek integrētas citās mācību aktivitātēs un programmās (piemēram, skolas, kas veicina sportu, eko skolas, skolas bez vardarbības u.c.).

SILTUMS UN DABISKUMS.

Bērni un skolotāji veido un saglabā vietējās kultūras siltumu un dabiskumu mācību vidē.

TOLERANCE

Pamatā ir izpratne par savām saknēm un atšķirīgo / unikālo kā vērtību.

PIEDERĪBAS SAJŪTA

Ir svarīgi saglabāt un stiprināt piederības sajūtu bērniem, skolotājiem un vecākiem. Skola un bērnudārzs ir iekļaujoša kopiena, kurā neviens netiek izslēgts.

ZINĀTKĀRS PRĀTS

Ikkatrs skolotājs var būt vietējās kultūras skolotājs, ja viņš kopā ar skolēniem ir gatavs to izzināt. Vietējā kultūra tiek saprasta dialogā ar skolēniem un tiek veicināta atvērtība dažādām interpretācijām.

3. Vadlīnijas vietējā kultūras mantojuma integrēšanai

Kultūras mantojums
izpaužas lokālajā
dzīvesveidā.

Vietējā kultūra ir kas vairāk par valodu, tradicionālo dziedāšanu, dejām un apģērbu.

Vietējā kultūra ir vietējais dzīvesveids, nozīmīgas vietas un cilvēku attiecības. Vietējā kultūra ietver daudz ko tādu, ko mēs varam nodot tālāk dabiski caur ikdienas aktivitātēm, savstarpējo mijiedarbību un stāstiem.

Apzināta vietas identitātes veidošana ir pamats drošības sajūtai.

Sarunas par vietējās un globālās kultūras un dzīvesveida atšķirībām palīdz gan bērniem, gan pieaugušajiem izprast vietējo kultūru un veidot savu identitāti. Atvērta un aicinoša kultūrtelpa un dialogs starp ilglaicīgiem vietējiem iedzīvotājiem un jaunpieņēcējiem palīdz definēt identitāti, sniedzot piederību vietai un drošības sajūtu.

Vietējās kultūras nodošana tālāk notiek dabiski - kā daļa no ikdienas dzīves.

Bērni visvairāk mācās no tā, ko pieaugušie praktizē ikdienā. Saskaņā ar projekta laikā veikto pētījumu, skolotāji vietējo kultūru uztver kā siltu, dabisku, augošu, priecīgu un plūstošu. Tomēr skolotāji atzīmē, ka vietējā valoda un kultūra reti tiek izmantota formālā vidē. Tādējādi mēs neapzināti atņemam bērniem un jauniešiem piederības un vietas identitātes sajūtu, norādot, ka vietējā kultūra piederas tikai svētkiem, nevis ikdienai. Kā pieaugušajiem mums jāapzināst, ka mūsu rokās ir iespēja ikdienā veidot dabisku un siltu vietējās kultūras vidi skolā, bērnudārzā un darbavietā.

Vietējai kultūrai nevajadzētu būt kā stikla Ziemassvētku rotājumam, kuru bērniem nav atļauts aiztikt vai spēlēties. Ja vietējā kultūra tiek paņemta tikai “no augšējā plaukta īpašiem gadījumiem”, tā nekļūs par nozīmīgu ikdienas dzīves sastāvdaļu, bet paliks muzeja eksponāts.

Vietējā kultūra rada piederības sajūtu un veicina mentālo veselību.

Piederība kopienai veido iekļaujošu vidi un veicina augstu pašvērtējumu bērniem un pieaugušajiem. Tāpēc ir svarīgi nodrošināt, lai neviens nejūtas izslēgts vai svešs. Atvērta un iekļaujoša vietējā kultūra neprasa ilggadēju piederību fiziskai vietai, bet gan ļauj ikvienam mācīties, izprast, darboties un radīt kopā. Vietējās kultūras aktivitātes var uzlabot bērnu un jauniešu mentālo veselību un sociālo iekļaušanu dažādu izaicinājumu gadījumā (piemēram, rokdarbi trenē uzmanības noturēšanu, dejas un mūzika veicina pašregulāciju).

Mēs visi esam vietējās kultūras radītāji un turpinātāji.

Dabiska vietējās kultūras izglītība piedāvā iespēju pieaugušajiem, jauniešiem un bērniem iesaistīties, interesēties un uzzināt par būtiskām dzīves tēmām. Ir svarīgi, lai bērni un jaunieši redzētu pieaugušos kā paraugu dalībai vietējā kultūrā un viņiem būtu iespēja kļūt par kultūras radītājiem un veidotājiem pašiem. Droša, uz dialogu vērsta, saprotama un vienlaikus izaicinoša vietējās kultūras izglītība veicina līdzdalību un interesi. Vietējās kultūras iekļaušana izglītībā būtu jāuzsāk pēc iespējas agrāk, lai tā kļūtu par dabisku bērnu dzīves daļu, ļaujot viņiem piedzīvot savu lomu kultūras transformācijā un attīstībā.

3.1 Rekomendācijas izglītības iestāžu vadītājiem vietējā kultūras mantojuma integrēšanai

Lai integrētu vietējo kultūru ikdienas mācību darbā, izglītības iestādēm ir nepieciešams:

Izveidot visaptverošu un labi pārdomātu plānu vietējās kultūras integrēšanai, kas tā īstenošanas procesā ietver visus izglītības iestādes darbiniekus. Labs plāns nenoslogo skolotājus ar papildu pienākumiem, bet ļauj viņiem iekļaut vairāk savu kultūras pieredzi mācību vidē.

Veicināt skolotāju iniciatīvu un sadarbību vietējās kultūras integrēšanā, izveidojot drošu un aicinošu vidi kopīgām diskusijām par vietējo kultūru.

Stiprināt līderu kodolu vietējās kultūras integrēšanā, novērtējot skolotāju kompetences kultūras mantojuma jomā un atbalstot iniciatīvas, kas saistītas ar vietējo kultūru.

Izveidot un padarīt redzamākus mācību materiālus un rīkus, kas veicina vietējās kultūras apgušanu. Redzami un taustāmi vietējās kultūras elementi mācību vidē rosina bērnu interesi. Vietējo kultūru veicinošie materiāli un rīki konsekvēti jāizmanto mācību procesā, lai palīdzētu bērniem izveidot ar tiem saikni un piešķirt nozīmi. Jānodrošina iespēja radoši izmantot kultūras mantojuma mācību materiālus, un tie periodiski jāmaina, lai saglabātu bērnu interesi.

Pielāgot un pārveidot mācību telpas veiksmīgai vietējās kultūras integrēšanai. Vietējā kultūra tiek nodota tālāk caur komunikāciju un pieredzi, un mācību telpa tiek veidota cilvēku un aktivitāšu mijiedarbībā. Tādēļ izglītības iestādēm ir apzināti jāizveido telpas, kurās bērni un pieaugušie var kopā neformāli pavadīt laiku. Mācību vides iekārtojums un izvietojums jāpārdomā no dažādu lietotāju skatpunkta (piemēram, pielāgojot bērna acu augstumam, labākajai komunikācijas vietai). Vietējā

Izpēti mācību telpu bērna skatījumā — kas ir bērna acu līmenī un kur bērni parasti pulcējas.

kultūra jāintegrē vietās, kur bērni un jaunieši pavada visvairāk laika. Laba mācību telpa ir viegli pielāgojama dažādām aktivitātēm un ļauj radīt dažādas mācību vides, kas atbalsta mācīšanos un atcerēšanos. Veiksmīgi izveidotā mācību telpā gan bērni, gan skolotāji jūtas ērti, un tajā jābūt tādām zonām kā:

Efektīvā mācību vide varētu ietvert:

“Ugunskurs”, vietas, kur cilvēki var sapulcēties;

“ala”, vietas, kur var pabūt vienatnē;

“Skatuve”, vietas, kur radošums var plūst brīvi;

“sirds”, vietas, kur dzīve notiek un ceļi krustojas.

Mācību materiāli
kļūst dzīvotspējīgi
tikai tad, kad tiem
pievienojas cilvēku
mijiedarbība.

Veidot mācību telpas kopā ar bērniem, jo lietas, kas radītas kopā, ir nozīmīgākas, rada lielāku interesi, aizrautību un iesaistīšanos. Ja bērni ir kaut ko radījuši ar savām rokām, viņi rūpēsies par to. Jāveido iespējas bērniem interpretēt, spēlēt, konstruēt un dekonstruēt, ar visām maņām sajūst vietājo kultūru. Caur kopīgu mācīšanos, jautājumiem, diskusijām, nojaukšanu un atkārtotu būvēšanu bērni izveidos dziļāku saikni ar vietējo kultūru un viņu lomu tajā. Nepieciešams dialogs, kurā skolotāji un pieaugušie uzklausa, ko vietējā kultūra nozīmē jauniešiem, un mudina viņus interpretēt un attīstīt to tālāk.

Iesaistīt kopienu vietējās kultūras integrēšanā un paplašināt mācību telpu ārpus klases, lai bērni varētu iegrimt vietējā kultūrā, dabā un cilvēkos. Skolai un bērnudārzam jābūt vietējās dzīves sirdij un jāsadarbojas ar vietējo kopienu. Kopīgas aktivitātes un pasākumi rada piederības sajūtu un stiprina saikni starp bērniem, skolotājiem, ģimenēm un kopienas locekļiem. Stāsti, kas ienāk mācību telpā un runā par bērnu radniecību un vietējiem cilvēkiem, rezonē un stiprina saikni ar kultūru un kopienu.

Būt drosmīgiem vietējās kultūras aizstāvjiem, runājot par veiksmīgām vietējās kultūras integrēšanas praksēm izglītībā. Daloties pieredzē, var iedvesmot vietējās kultūras nākotnes līderus.

3.2 Rekomendācijas vietējām pašvaldībām

Lai veicinātu kultūras mantojuma integrāciju, ir nepieciešams:

Saglabāt un novērtēt lokālo identitāti, lai izceltu mazās, atšķirīgās kultūrtelpas un to unikālās iezīmes;

Uzticēties mazai kopienai un atbalstīt vietas identitātes saglabāšanu, lai cilvēki justos novērtēti un viņu ieguldījums tiktu pamanīts;

Būt par paraugu vietējās kultūras nodošanā, saprotot un izceļot vietējo kultūras mantojumu pašvaldības ikdienas darbā un publiskajā telpā;

Iekļaut vietējās kultūras integrēšanas jautājumu aktuālajā dienas kārtībā. Sekot kultūras mantojuma integrēšanas procesam izglītības iestādēs un piedāvāt atbalstu, mentoringu, tīklošanās iespējas un palīdzību finansējuma piesaistē;

Stiprināt vietas identitātes saglabāšanu izglītības iestādēs, jo tas rada piederības un drošības sajūtu, ļauj visu paaudžu cilvēkiem uzturēt saikni ar dzīvesvietu un veidot stipras vietējās saknes.

3.3 Rekomendācijas kopienai

Lai veicinātu vietējās kultūras integrēšanu, ir nepieciešams:

Veicināt sadarbību ar izglītības iestādēm un vietējām pašvaldībām visos izglītības satura jautājumos, lai skolas un bērnudārzi kļūtu par kopienas sirdi;

Veicināt izglītības iestāžu un pašvaldību pārstāvju piedalīšanos vietējos pasākumos un aktivitātēs, lai kopīgi veidotu vietējo kultūru un vietas identitāti;

Iesaistīt skolotājus no izglītības iestādēm vietējo aktivitāšu veidošanā, piedāvājot sadarbības iespējas, kopīgas aktivitātes un atbalstot skolotāju piederības sajūtu kopienai.

4. Ideju banka

REDZI	DZIRDI + REDZI	SMARŽO UN NOGARŠO	PIESKARIES	PIEDZĪVO
				
Vietējā valoda/izloksne ir redzama telpā (durvju zīmes, stundu saraksti, sakāmvārdi, skolēnu dienasgrāmata, kalendārs, plakāti, mīklas, pamata vārdu krājums).	Runāšana vietējā valodā/ izloksnē (ar bērniem, skolotājiem, vecākiem utt.).	Tradicionālo ēdienu gatavošana un nogaršošana klasēs vai darbnīcās.	Vietējo amatu darbnīcas.	Stāstu pierakstīšana no vecvecākiem.
Vietējā valoda/izloksne redzama attēlu vārdnīcās uz sienām (ēdieni, tautastērpi, darbarīki, alfabēts utt.).	Tradicionālās mūzikas atskaņošana starpbrīžos.	Tradicionālie ēdieni skolas ēdienkartē (sasaistīti ar kalendāru).	Tradicionālie raksti puzzle vai zīmējumos.	Sekošana tradicionālajam kalendāram – vietējās dziesmas, danči, spēles, ēdiens un paražas.
Reģiona karte uz sienas, ar norādītām kultūras mantojuma vietām.	Iepazīstināšana ar tradicionāliem mūzikas instrumentiem, iespēja tos izmēģināt.	Iepazīstināšana ar tradicionālo ēdienu uzglabāšanas metodēm (kaltēšana, fermentēšana, sāļšana, marinēšana, kūpināšana utt.).	Lelles tautastērpos.	Tradicionālās dziesmas un spēles starpbrīžos.
Izstādes par vietējiem cilvēkiem, stāstiem, aktivitātēm un vietām (ieskaitot kultūras un izglītības vēsturi, vietējās paražas, leģendas, pasakas).	Pasaku un nostāstu klausīšanās vietējā valodā/ izloksnē (ieraksti vai, vēl labāk, vietējais stāstnieks).	Dabas velšu vākšana kopā ar bērniem (ārstniecības augi, sēnes, ogas, bērzu sula utt.).	Puzles un galda spēles vietējā valodā/ izloksnē un par vietējo kultūru.	Dalība vietējos pasākumos kopā ar bērniem.

REDZI 	DZIRDI + REDZI 	SMARŽO UN NOGARŠO 	PIESKARIES 	PIEDZĪVO
Tautastērpi, kas tiek demonstrēti un/vai nēsāti pasākumos.	Īsi video par vietējiem gadskārtu svētkiem un paražām.	Plānot kopīgas ekskursijas ar bērniem. Bērni plāno, ko atnest kā cienastu.	Tradicionālie rokdarbi mācību telpās, kurus drīkst aptaustīt un izmantot.	Vietējo kultūrvietu apmeklēšana (kultūras un dabas vietas), dalīšanās ar nostāstiem.
Vietējo tradīciju/svētku akcentēšana.	Multfilmas vietējā valodā/izloksnē.	Pārtikas audzēšana bērnudārza vai skolas dārzā.	Senu leļļu izstāde, kur bērni var ar tām spēlēties.	Senu spēļu mācīšana bērniem (gan iekštelpās, gan ārā).
Vietējo rakstu un krāsu izmantošana klasē.	Dienas sākšana ar tautasdziesmu vai dziesmu vietējā valodā/izloksnē.	Vietējo ēdienu / ogu / augļu / produktu degustācija.	Spēļu stūrītis muzejā (bērni var spēlēties ar senām lietām).	Kopienas locekļu iesaiste un apcietošana (tradicionālās kultūras praktizētāji, kuri ar to labprāt dalās).
Lasīšanas stūrītis vietējā valodā/izloksnē.	Skolas zvans ar tradicionālu mūziku.	Tradīcijas saglabāšana — cienastu nešana. Katrs bērns un skolotājs atnes kaut ko, ko kopīgi dalīt.	Lupatu deķu aušana kopā ar bērniem.	Skolēnu apmaiņa starp skolām no dažādām kultūrvidēm, lai bērni pamanītu un novērtētu paši savu kultūru un identitāti (ietveros starptautisku apmaiņu).
Izteicieni vietējā valodā/izloksnē uz sienām.			Tradicionālie mūzikas instrumenti brīvi pieejami mācību vietās.	Vietējā dzīvesveida pieredzēšana – lauksaimniecību apmeklēšana, piedalīšanās darbos, pastaigas pa mežu, šēnu un ogu lasīšana.
Atgriezeniskās saites "termometrs" vietējās valodā/izloksnē pie sienas; mutiska atgriezeniskā saite vietējā valodā / izloksnē.			Ērtas, viegli pārvietojamas mēbeles ar tradicionāliem rakstiem koplietošanas telpās.	Regulāra sadarbība ar muzejiem.

5. Rīcības plāns

Īstermiņa mērķi pilotiestādēm (2025–2026)

Saīsinājumi: VAK – Vōru apriņķa attīstības centrs, SI – Setu institūts, VI – Vōro institūts, ANP – Alūksnes novada pašvaldība, KNP – Kuldīgas novada pašvaldība, SKM – Biedrība “Suitu kultūras mantojums”

AKTIVITĀTE	KURŠ TO DARĪS?	KAD?
1. Izglītības iestādēm ir skaidri redzama un uztverama identitāte, kas veidota, balstoties uz to kultūras mantojumu.		
1.1 Kultūras mantojuma vizuālā noformējuma veidošana sadarbībā ar bērniem un kopienu (piemēram, norādes un stendi vietējā valodā, telpu dizainā izmantoti vietējie raksti un krāsas).	Pilotiestādes	2025/2026 mācību gads
1.2 Vietējās mūzikas iekļaušana izglītības iestāžu ikdienā (piemēram, skolas zvans, tautasdziesmas, dejas, mūzikas instrumenti).	Pilotiestādes	2025/26 ūa
1.3 Tradicionālo ēdienu integrēšana izglītībā (piemēram, svētku ēdieni, kulinārijas darbnīcas, vietējie ēdieni ēdienkartē, eksperimenti ar vietējām receptēm).	Pilotiestādes	2025/26 ūa
1.4 Vietējā dzīvesveida un ar vietu saistīto stāstu integrēšana izglītībā (piemēram, bērnu iepazīstināšana ar vietējām paražām, lauku darbiem, sezonālajiem cikliem un vietējiem nostāstiem).	Pilotiestādes	2025/26 ūa
2. Skolotāji ir pārliecināti un dabiski iekļauj kultūras mantojumu izglītības iestāžu ikdienā.		
2.1 Izstrādāt rīcības plānu kultūras mantojuma integrēšanai un pilnvarot pilotiestāžu atbildīgos tā īstenošanai.	Pilotiestāžu vadība	2025/26
2.2 Izveidot tīmekļa platformu kultūras mantojuma mācību resursu krātuvēm (lai sistematizētu un padarītu pieejamus esošos mācību materiālus) Setomaa un Vōromaa skolotājiem.	VAK, VI, SI	2025
2.3 Kultūras mantojuma mācību rīku un materiālu izstrāde.	VAK, VI, SI, KNP, ANP, SKM	2025
2.4 Organizēt skolotāju apmācību programmu (lai iedvesmotu skolotājus, padziļinātu izpratni par kultūras mantojumu un stiprinātu sadarbību).	VI, SI, KNP, ANP, SKM	2025

AKTIVITĀTE	KURŠ TO DARĪS?	KAD?
2.5. Organizēt iedvesmojošas ekskursijas skolu vadītājiem un skolotājiem.	VAK, VI, SI, KNP, ANP	2025
2.6 Organizēt mācību ekskursijas skolotājiem (lai iepazītu savu kultūras telpu un mācītos no citu izglītības iestāžu pieredzes).	VI, SI, KNP, ANP, SKM	2025
2.7. Tikšanās ar pilotiestādēm, lai atbalstītu pārmaiņu īstenošanu (lai apvienotu skolotājus, atbalstītu pilotēšanu, sniegtu atsauksmes un analizētu rezultātus).	SI, VI, KNP, ANP, vietējās pašvaldības Vōru reģionā	2025
2.8. Reģionāla tīkla uzturēšana un tikšanās organizēšana starp izglītības iestādēm, kas integrē kultūras mantojumu.	VI, SI, VAK, vietējās pašvaldības Vōru reģionā	2025–2030
3. Skolām un bērnudārziem ir cieša sadarbība ar vietējām organizācijām un kopienu.		
3.1 Vietējo organizāciju, amatnieku un kopienas locekļu apzināšana un viņu iesaistīšana vietējā kultūras mantojuma integrācijā.	Pilotiestāžu vadība, VI, SI, SKM	2025/26 mācību gads
3.2 Iesaiste tradicionālajā dzīvesveidā, apmeklējot nozīmīgas vietas un tradicionālus pasākumus kopā ar bērniem (piemēram, mācību ekskursijas uz saimniecībām, svētvietām un dabas objektiem; dalība gadatirgos, kopienas svētkos un kopīgos darbos).	Pilotiestādes	2025/26 mācību gads
3.3 Vietējo kultūras mantojuma pasākumu organizēšana sadarbībā ar ģimenēm, kopienu, kultūras nesējiem un izglītības iestādēm.	Pilotiestādes	2025/26 mācību gads

Ilgtermiņa mērķi – 2030

AKTIVITĀTE	KURŠ TO DARĪS?	KAD?
4. Vietējās kultūras integrēšanas labās prakses ir izplatījušās citās izglītības iestādēs un kultūrtelpās.		
4.1. Komunikācijas plāna izstrāde un īstenošana stratēģijas mērķu sasniegšanai (labās prakses popularizēšana medijos un stratēģijas plašāka popularizēšana).	VAK, VI, SI, KNP, ANP, SKM, vietējās pašvaldības Vōru reģionā	2025/26 mācību gads
4.2. Jaunu izglītības iestāžu iekļaušana izglītības iestāžu tīklā, kas integrē vietējo kultūras mantojumu.	VAK, VI, SI, KNP, ANP, SKM, vietējās pašvaldības Vōru reģionā	2026/27 mācību gads
4.3. Izglītības foruma organizēšana, lai dalītos pieredzē par vietējā kultūras mantojuma integrēšanu ar citām izglītības iestādēm un kultūrtelpām.	VAK, KNP, ANP, vietējās pašvaldības Vōru reģionā	2026 Novembris
4.4. Vietējā kultūras mantojuma nometnes un mācību ekskursijas, lai iepazītu citas kultūrtelpas un reflektētu par savu identitāti (gan Latvijā, Igaunijā, gan ārvalstīs).	VAK, VI, SI, KNP, ANP, SKM	2027, 2028
4.5. Sadarbība ar citām kultūras nozarēm, kā arī ar Izglītības ministriju un Kultūras ministriju vietējās kultūras mācīšanas veicināšanai.	VAK, VI, SI, KNP, ANP, SKM, vietējās pašvaldības Vōru reģionā	2025–2030
5. Kopienas interese un gaidas par vietējās kultūras integrēšanu ir pieaugušas.		
5.1. Vietējā kultūras mantojuma izcelšana, tā apzināšana un veicināšana vietējo pašvaldību līmenī, lai kalpotu par piemēru vietējās kultūras nodošanā nākamajām paaudzēm.	Vietējās pašvaldības Vōru reģionā, VAK, KNP, ANP	2025, 2026
5.2. Saglabāt vietējā kultūras mantojuma tematu redzamā un prioritārā vietā. Izcelt kultūrtelpu īpašās raksturiezīmes un iestāties par vietas identitātes saglabāšanu gan valsts, gan vietējā līmenī.	Vietējās pašvaldības Vōru reģionā, VAK, VI, SI, KNP, ANP	2025–2028
5.3. Novērtēt, atbalstīt un stiprināt kopienas, kas saglabā vietas identitāti.	Vietējās pašvaldības Vōru reģionā, VAK, VI, SI, KNP, ANP	2025–2028
5.4. Aptaujāt vecākus, lai izpētītu kopienas attieksmi un gaidas saistībā ar vietējā kultūras mantojuma izglītību (lai to sasaistītu ar ikgadējo vecāku apmierinātības aptauju).	VI, SI, VAK	2025–2030

AKTIVITĀTE	KURŠ TO DARĪS?	KAD?
6. Vietējās kultūras saglabāšana un tradīciju nodošana nākamajām paaudzēm ir sistemātiska un nepārtraukta.		
6.1 Pilotprogrammas īstenošanas analīze, stratēģijas atjaunošana un tās izplatīšana.	VI, SI, VAK, KNP, ANP, SKM	2026
6.2 Apriņķa un pašvaldību līmenī ir izstrādāts stratēģisks plāns, noteikta lomu sadale un rīcības plāns vietējās kultūras saglabāšanai un nodošanai.	VAK, vietējās pašvaldības Vōru reģionā, VI, SI, KNP, ANP	2027
6.3. Atbalstīt pastāvīgu sadarbību starp vietējiem muzejiem un izglītības iestādēm.	Pilotiestādes, VI, SI, KNP, ANP, SKM	2025/26, 2026/27, 2027/28 mācību gadi
6.4 Atvērt Vōro un Seto valodas pirmsskolas grupas visās apriņķa pašvaldībās.	Vietējās pašvaldības Vōru reģionā ,VAK, VI, SI	2025/26, 2026/27, 2027/28 mācību gadi
6.5. Finansējuma iespēju meklēšana vietējā kultūras mantojuma integrēšanas veicināšanai izglītības iestādēs (turpmākie projekti, vietējā kultūras mantojuma izglītības atbalsts un papildu atalgojums skolotājiem, kas integrē vietējo kultūras mantojumu).	VAK, vietējās pašvaldības Vōru reģionā, VI, SI, KNP, ANP, SKM	2025–2030

6. Kultūrtelpas

Suitu kultūrtelpa

Suitu kultūras teritorija ir iekļauta UNESCO Nemateriālās kultūras mantojuma sarakstā, kam ir nepieciešama neatliekama glābšana.

Suiti ir etniska grupa, kas dzīvo Kurzemes rietumu daļā, Alsungas, Gudenieku un Jūrkalnes pagastos. Latvijā suiti ir plaši pazīstami ar savu bagāto un savdabīgo kultūras mantojumu, kurā ietilpst koši tautastērpi, unikāla daudz balsīga (burdona) dziedāšana, savdabīga vietējā izloksne, tradicionālā virtuve un īpaši kāzu rituāli. Viņu kultūras tradīcijās ietilpst arī tautasdziesmas, dūdas un citi tradicionāli mūzikas instrumenti, kā arī raksturīgas dejas un melodijas, kas pēdējās desmitgadēs ir dokumentētas un atdzīvinātas.

Suiti ir katoļi un vēsturiski dzīvojuši reģionā, kurā dominē luterāņi. Reliģiskās atšķirības veicināja viņu norobežošanos no apkārtējām kopienām, kas ļāva saglabāt viņu kultūras identitāti gadsimtiem ilgi. Tomēr šobrīd šis unikālais mantojums sastopas ar būtiskiem apdraudējumiem, ko izraisa iedzīvotāju skaita samazināšanās, globalizācija un citi izaicinājumi. Apzinoties saglabāšanas nepieciešamību, UNESCO 2009. gadā iekļāva Suitu kultūrtelpu Nemateriālās kultūras mantojuma sarakstā, kam nepieciešama neatliekama glābšana.

Malēnijas kultūrtelpa

Mūsdienās Malēnija ir apzīmējums teritorijai, kurā dzīvo malēnieši – Vidzemes ļaudis, kuri runā malēniešu valodā jeb dziļās latgaliešu izloksnes Malēnijas variantā, kas pieder Augšzemnieku dialektam. Kopš 2022. gada Malēnija ar šo nozīmi ir atzīmēta pie Vēsturisko zemju likumam pievienotajā kartē, bet 2024. gada 10. janvārī šis nosaukums tika oficiāli apstiprināts arī Latviešu valodas ekspertu komisijā. Malēnija aptver gandrīz visu Alūksnes novadu, Gulbenes novada austrumu daļu un Smiltenes novada ziemeļaustrumu daļu.

Tieši malēniešu valoda ir centrālais jēdziens, kas vieno Malēnijas pasaules uzskatus, dzīvesveidu, vidi un vēsturi. Malēnijas un malēniešu vārds Latvijas kultūrtelpā visvairāk saistās ar humoru un satīru – ar jautrām, šķietami aklamām, vieglprātīgām un dīvainām, bet ne ļaunām rīcībām, kas apkārtējo novadu iedzīvotājos izraisa apjukumu un smaidu.

Malēnijas identitātes centrā ir malēniešu valoda; Malēnieši ir saistīti ar absurdo humoru un dzīvesprieku.

Malēnijas tradicionālajā kultūrā nav daudz īpašu vai izteikti atšķirīgu elementu, kas tieši saistīti ar kādu konkrētu identitāti. Malēnijas tautastērpi ir atturīgi gan krāsu, gan ornamentu ziņā – nav lielu saktu, košu lakatu vai sarkano krāsu greznības. Sieviešu blūzēs dominē pelēkbrūnas horizontālas svītras ar “slēptiem” rūtiņu rakstiem, kā arī mazi sarkani un melni vai zili un melni rūtiņi un vertikālas svītras. Svētkos sievietēm ir baltas blūzes, melnas vestes, bet vīriešiem – baltas garās bikses. Pastāv arī dažādi varianti.

Setu kultūrtelpa

Seti ir etniskā grupa, kuras vēsturiskā dzimtene atrodas Igaunijas dienvidaustrumos un sniedzas arī Krievijas Federācijas teritorijā. Mūsdienās Setomaa ir sadalīta starp divām valstīm, un Igaunijas pusē esošie setu ciemi kopš 2017. gada ir apvienoti vienā administratīvajā vienībā – Setu pašvaldībā.

Daudziem setu ticējumiem un rituāliem ir cieša saistība ar baznīcas kalendāru.

Pateicoties pierobežas izvietojumam un vēsturiskajām attīstības gaitām, setiem ir izdevies saglabāt savas unikālās kultūras tradīcijas, kas viņus būtiski atšķir no pārējās Igaunijas.

Setu kultūras un reliģiskā identitāte ir cieši saistīta ar pareizticību, kas viņus atšķir no pārsvarā luteriskajiem igauņiem. Setomaa iedzīvotāji parasti ievēro veco Juliāna kalendāru, tādēļ daudzi baznīcas svētki tiek svinēti 13 dienas vēlāk nekā pārējā Igaunijā. Līdz ar to daudzi tautas svētki tiek atzīmēti divreiz. Daudzas setu paražas un rituāli ir cieši saistīti ar baznīcas svētkiem un reliģisko kalendāru, saglabājot gadsimtiem ilgas tradīcijas.

Setu valoda pieder Dienvidigauņu valodu grupai kopā ar vōru, tartu un mulgi valodām. Diemžēl pēdējās desmitgadēs setu valodas lietojums ir būtiski samazinājies, jo jaunākās paaudzes to vairs neapgūst kā dzimto valodu. Neskatoties uz kopienas centieniem, setu valoda joprojām tiek uzskatīta par apdraudētu.

Viens no pazīstamākajiem setu kultūras izpausmes veidiem ir setu leelo – daudzbalssīgas tautasdziesmas tradīcija, kas 2009. gadā tika iekļauta UNESCO Nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā. Leelo nav tikai dziedāšanas veids, bet būtiska tautas identitātes sastāvdaļa, kas joprojām ieņem centrālo lomu kopienas pasākumos.

Vana-Võromaa kultūrtelpa

Vana-Võromaa ir pazīstama ar savu spēcīgo kultūras identitāti, kas izpaužas valodā, mūzikā, dejās, stāstniecībā, amatniecībā, tautastērpos, pirts tradīcijās un dzīvesveidā saskaņā ar dabu. Šīs kultūras identitātes nesēja ir vōru valoda, kas šajā reģionā tiek lietota vismaz divus tūkstošus gadu. Valodas un vietējās kultūras saglabāšanas un atdzīvināšanas centieni ir redzami vietējos medijos, izglītības pasākumos un kultūras notikumos (piemēram, vōru valodas festivāls Uma Pido, dūmu piršu skaitīšana u.c.).

Svarīga iestāde reģionālās valodas un kultūras atbalstam ir Vōru institūts, kas dibināts 1995. gadā. Institūts pēta, saglabā un popularizē vōru valodu un kultūru – izdod mācību materiālus, atbalsta valodas apguvi izglītības iestādēs, publicē grāmatas un vārdnīcas. Tas sadarbojas ar skolām, universitātēm un kultūras organizācijām, lai stiprinātu reģionālo identitāti. Pateicoties institūta nemītīgajam darbam, vōru valoda, kas tika apspiesta padomju laikā, atkal iegūst cieņu vietējo iedzīvotāju vidū. Pēdējā tautas skaitīšanā aptuveni 100 000 cilvēku norādīja, ka saprot vōru valodu, no kuriem aptuveni 34 000 dzīvo Vōru apriņķī un ap 11 000 – Vōru pilsētā.

Vana-Võromaa kultūrtelpu veido astoņi atsevišķi, bet cieši saistīti pagasti. Lielākā daļa iedzīvotāju ir vietējās izcelsmes, tāpēc vietējā identitāte ir ļoti spēcīga – par to liecina saziņas veidi, valodas īpatnības un dažādas vietējās tradīcijas. Šīs identitātes un kultūras atšķirību attīstību ir būtiski ietekmējuši dabiskie apstākļi un prasme pielāgoties tiem ikdienas dzīvē. Tāpēc tādas parastas darbības kā kartupeļu rakšana, pirts apmeklējumi vai saistība ar zemi un mežiem joprojām ir nozīmīgas un dziļi sakņotas vietējās kultūras izpausmes.

**Vana-Võromaa
cilvēkiem vietējā
daba un dzīvesveids
ir nozīmīgi, dvēseliski
viņu kultūras
mantojuma avoti.**

7. Pašreizējā situācija kultūras mantojuma mācīšanā un aptauju rezultāti

Skola ir nepārprotami vissvarīgākais kultūras mantojuma mācību centrs, kur kultūras integrācija mācību programmā ir galvenais mērķis.

Suitu kultūrtelpa

Dažādas organizācijas, kas rūpējas par suitu kultūras mantojuma saglabāšanu – pašvaldības, nevalstiskās organizācijas un valsts institūcijas – aktīvi strādā, lai nodrošinātu tā pārmantojamību nākamajām paaudzēm. Šobrīd Suitu reģionā darbojas tikai viena izglītības iestāde – Alsungas Mākslu pamatskola, kurā ir arī pirmsskolas grupas, kā arī mūzikas un mākslas programmas. Līdz ar to tā kalpo kā nozīmīgākais izglītības centrs suitu kultūras mantojuma apguvei, veicinot Suitu kultūras integrēšanu mācību procesā. Mācību vajadzībām skolā tiek izmantota pirms vairāk nekā 10 gadiem izdotā grāmata “Suitu novada mācība” un citi papildmateriāli. Tomēr esošie mācību resursi ir nepietiekami. Apmēram desmit gadus skolā tika piedāvātas interešu izglītības nodarbības “Suitu kultūras mācība”, kurās bērni iepazinās ar dažādiem suitu kultūras mantojuma elementiem. Pēc pēdējās izglītības reformas šīs mācības iekļautas dažādos mācību priekšmetos, un suitu kultūras integrācija mācību saturā tagad galvenokārt balstās uz atsevišķu skolotāju iniciatīvu.

Skolas un pirmsskolas ēku apkārtnē (foajē, gaitenī un klašu telpas) ietver dažus suitu kultūras elementus, taču to ir maz, un vairāki no tiem ir atjaunojami. Skolā darbojas bērnu folkloras kopa “Suitiņi”, kurā bērniem māca suitu dziesmas, dejas un tradīcijas.

Arī suitu nevalstiskās organizācijas veic dažādas aktivitātes – organizē vasaras nometnes par suitu tradīcijām, rīko darbnīcas, izdod bērnu grāmatas u.c.

2024.gada rudenī Alsungas Mākslu pamatskolā tika veikta skolēnu un skolotāju aptauja un fokusgrupu intervijas ar mērķi noskaidrot viņu attieksmi un zināšanas par suitu kultūru. Aptaujā piedalījās 18 skolotāji un 28 skolēni (visi 7.–9. klašu skolēni), savukārt

fokusgrupu intervijās – 6 skolēni un 6 skolotāji. Aptaujas rezultāti liecina, ka, lai gan suitu kultūra visbiežāk tiek raksturota kā dabiska, sirsnīga un priecīga (vairāk nekā 50% respondentu), tomēr lielākajai daļai respondentu trūkst zināšanu par tās elementiem. Skolēnu gadījumā nozīmīgs faktors ir arī zema motivācija – vidēji vairāk nekā 60% atzina, ka viņiem nav intereses apgūt vairāk par dažādiem suitu kultūras aspektiem. Diezgan liela daļa skolotāju (vidēji 36%) un skolēnu (46%) atzina, ka ikdienā vai mācību procesā reti sastopas ar suitu kultūras elementiem. Visbiežākā saskarsme ar suitu kultūru notiek publiskos pasākumos – svētkos un festivālos.

Lai veiksmīgāk integrētu suitu kultūras elementus skolas mācību programmā, vairāk nekā 76% skolotāju norādījuši nepieciešamību pēc zināšanām, mācību materiāliem un laika sagatavošanās procesam. Skolotājiem ir arī daudzas idejas par to, kā šo procesu uzlabot un kādi mācību materiāli un vides uzlabojumi būtu nepieciešami. Arī skolēni ir minējuši konkrētas aktivitātes, kas varētu rosināt viņu interesi par suitu kultūru.

Viena no galvenajām problēmām ir skolēnu zemā interese par vietējās kultūras apguvi.

Malēnijas kultūrtelpa

Kopš 21. gadsimta sākuma īpaši ir pieaugusi atpazīstamība un izpratne par Malēniju kā Ziemeļaustrumvidzemes teritoriju ar atšķirīgu identitāti. Šo procesu ir veicinājušas gan zinātniskas, gan populārzinātniskas publikācijas par malēniešu talantiem un rakstura īpašībām, dzīves apstākļu skarbumu, bet jo īpaši – par malēniešu izloksnēm. Malēniskās identitātes popularizāciju sekmējusi biedrības “Radošie malēnieši” izveide 2010. gadā un tās organizētās trīs malēniešu valodas nometnes (2020. un 2022. gadā Māriņkalnā, 2023. gadā Kornetos), kā arī galvenās ekspozīcijas “Malēnieša pasaule” izveide Jaunlaicenes muižas muzejā un tur organizētais “Pasaules malēniešu festivāls” 2014., 2018. un 2022. gadā. Identitātes stiprināšanā savu lomu spēlē arī Alūksnes deju kolektīva “Jukums” iestudētās malēniešu dejas, folkloras kopu “Putnis” (Jaunlaicene) un Ziemeru folkloras kopas rīkote pasākumi, kā arī trīs filmas: “Viena diena ar malēniešiem” (2012), “Vēl viena diena ar malēniešiem” (2022) un “Bārta: Malēnija” (2022). Interesi par Malēniju un tās iedzīvotājiem veicina arī šīs kultūrtelpas atzišana Vēsturisko zemju likumā.

No 21. gadsimta sākuma ir ievērojami pieaugusi izpratne par Malēnijas identitāti.

Skolotājiem ir nepieciešamas papildu zināšanas, mācību materiāli un laiks, lai integrētu kultūras mantojumu savā mācību darbā.

Pašlaik Ziemeļu pamatskola strādā pie Malēnijas kultūras, tradīciju un valodas atdzīvināšanas. Šis ir sākuma posms, un tiek plānoti vizuāli, audiāli un folklorai veltīti pasākumi, kas varētu būt interesanti gan skolēniem, gan skolotājiem. Apkārtnē nav citu izglītības iestāžu, kuras būtu ieviesušas un aktīvi strādātu ar kultūrvēsturiskā mantojuma integrāciju skolas vidē.

2024.gada rudenī tika veikta skolotāju un skolēnu aptauja, kā arī fokusgrupu intervijas par Malēnijas kultūru. Rezultāti liecina, ka malēniešu valoda bieži tiek uztverta kā auksta un mākslīga. Arī skolēnu vidū zema motivācija ir būtisks faktors. Daudzi respondenti norādīja, ka ikdienā vai skolas mācību procesā reti vai nekad nesaskaras ar Malēnijas kultūras elementiem. Neliela saskarsme ar malēniešu valodu notikusi, sazinoties ar vecvecākiem.

Lai veiksmīgāk integrētu Malēnijas kultūras elementus skolu mācību saturā, lielākā daļa skolotāju izteikuši vajadzību pēc zināšanām, mācību līdzekļiem un vairāk laika materiālu apguvei un gatavošanās procesam. Skolotājiem ir arī idejas, kā šo procesu uzlabot, kādi mācību materiāli un vides uzlabojumi būtu nepieciešami. Arī skolēni ir minējuši konkrētas aktivitātes, kas varētu rosināt interesi par Malēnijas kultūru, piemēram, vizuālo un audiālo materiālu veidošana, ēdienu gatavošana u. c.

Setu kultūrtelpa

2024. gada izglītības reformas ietvaros visi Setu pašvaldības bērnudārzi un skolas tika apvienoti trīs izglītības iestādēs. Pēc reformas pašvaldībā oficiāli darbojas divas skolas – Setu skola un Setu ģimnāzija – un viens bērnudārzs – Setu bērnudārzs. Gan Setu skola, gan ģimnāzija atrodas viena direktora pārraudzībā, un skolotāji strādā abās iestādēs. Viena no šo iestāžu pamatvērtībām ir setu valodas un kultūras saglabāšana un nodošana nākamajām paaudzēm. Papildus tam Setu Mūzikas skola piedāvā skolēniem iespēju apgūt tradicionālos mūzikas skaņdarbus un tautas mūzikas instrumentus.

Sākumskolas līmenī mantojuma izzināšana ir obligāts mācību priekšmets, kurā dabiski tiek integrēta arī vietējās valodas un kultūras apguve. Tomēr skolas mācību programmā nav atsevišķas setu valodas stundas. Mantojuma izzināšanas priekšmets tiek pasniegts reizi nedēļā no 1. līdz 7. klasei, katrai nodarbībai ilgstot 45 minūtes. Šo stundu saturs ir atkarīgs no konkrētā skolotāja, jo priekšmetam nav noteiktas mācību programmas. Ģimnāzijas līmenī 10. klases skolēniem mantojuma izzināšana ir izvēles priekšmets.

Pašlaik Setu bērnudārza Varskas filiālē darbojas brīvdabas mācību grupa, kurā pedagogi ar bērniem ikdienā sazinās setu valodā. Šajā grupā īpaša uzmanība tiek pievērsta setu kultūras pārmantošanai – tiek svinēti tradicionālie tautas kalendāra svētki, kā arī apmeklēta Varskas baznīca nozīmīgos reliģiskos svētkos.

Gadu gaitā ir izstrādāti daudzi mācību materiāli setu valodas un kultūras izglītībai. Šobrīd visi attiecīgie materiāli ir pieejami Setu institūta bibliotēkā Varskā. Digitālie mācību materiāli pieejami Setu institūta mājaslapā. Tomēr piekļuve šiem resursiem joprojām ir izaicinājums – daudzi drukātie materiāli ir izpārdoti, un to pārizdošana ne vienmēr ir iespējama. Turklāt projektā veiktais pētījums atklāj, ka trūkst piemērotu materiālu bērniem – daudzi esošie resursi ir pārāk sarežģīti vai neatbil-

Mantojuma un valodas apguves gadījumā problēma ir mācību materiālu pieejamība.

Skolēni sagaida, ka pieaugušie ar viņiem vairāk runās vietējā valodā.

stoši bērniem, kas setu valodu ikdienā nedzird. Lielākā daļa materiālu tiek radīti individuālās iniciatīvās un projektos, kas apgrūtina kvalitātes un ilgtspējas nodrošināšanu ilgtermiņā.

Setu institūts jau gadiem koordinē piemērotu mācību grāmatu izstrādi un izdošanu valodas un kultūras apguvei. Papildus tam dažādi autori ir arī paši izdevuši setu valodā sarakstītus daiļliteratūras darbus. Valodas apguvei pieejama arī publikācija “Setu valodas ceļvedis”, kas noder pieaugušajiem valodas interesentiem, taču tās sarežģītība un struktūra padara to nepiemērotu jaunākiem skolēniem. Setu institūts vairāku gadu garumā ir arī organizējis jauniešu nometnes, kas vērstas uz setu kultūras iepazīšanu un vietējo atmiņu un mantojuma vākšanu, īpaši vidusskolēniem un studentiem.

2024. gada rudenī tika veikta skolotāju un skolēnu rakstiskā aptauja un intervijas Setu skolās. Kopumā aptaujā piedalījās 23 skolu un bērnudārzu skolotāji, kā arī notika divas fokusa grupu intervijas ar 5 skolotājiem. Elektroniskajā skolēnu aptaujā piedalījās 50 skolēni, un 6 no viņiem iesaistījās divās fokusa grupās. Aptaujas mērķis bija noskaidrot skolotāju un skolēnu attieksmi pret mantojuma izglītību. Rezultāti liecina, ka skolotāji pret vietējo kultūru izturas pozitīvi, un arī skolēni pauž interesi par sava reģiona kultūras izziņāšanu. Skolēnu intervijās visvairāk interesi izraisīja tēmas kā vietējā valoda, daba, vēsture un ēdienu kultūra. Savukārt rokdarbi un mūzika – lai arī jau plaši pārstāvēti un mācīti Setomā – skolēnos radīja mazāku interesi. Pārsvarā skolēni uzskata, ka setu valodas apguvei vajadzētu notikt dabiski, kopā ar citām aktivitātēm, nevis caur formālām mācībām.

Vana-Võromaa kultūrtelpa

Vana-Võromaa kultūrtelpā atrodas 27 vispārējās izglītības skolas, no kurām aptuveni puse vienā vai otrā veidā organizē vōru valodas un kultūras mācības. Tā kā daudzas skolas ir apvienotas, šobrīd ir grūti iegūt pārskatāmu kopainu. Piemēram, Põlvas skolas galvenajā ēkā aktīvi tiek mācīta vōru valoda un kultūra, kamēr tās struktūrvienībās Moostē, Vastse-Kuustē un Ahjā kultūras mantojums netiek mācīts. Kääpa skola un lielākā reģiona skola – Vōru Kreutzwalda skola – ir veikušas nozīmīgus soļus

Valodas ligzdas metodoloģiju Vana-Võromaa bērnudārzos izmanto 15 grupās.

Temati, kas skolēniem interesē visvairāk, ir vietējā valoda, daba, vēsture un ēdienu kultūra.

integrētā vōru valodas mācīšanās. Līdz šim vōru valodas un kultūras apguvi atbalstījis Vōru institūts un Igaunijas Kultūras fonds, taču šis atbalsts nav pietiekams, lai nodrošinātu sistemātiskas un ilglaicīgas aktivitātes.

Pirmsskolas iestādēs tiek izmantota t.s. „valodas ligzdas” metode, kur vōru valoda tiek apgūta grupās reizi nedēļā. Vōru institūta vadībā ir izstrādāts plašs mācību materiālu klāsts gan bērnudārziem, gan skolām, tostarp Helüait – audio ierakstu krātuve, daudzas jaunas bērnu dziesmas un ilustrēti mācību materiāli, kurus skolotāji var pielāgot sava reģiona kultūrtelpai.

2024. gada septembrī un oktobrī tika veikta anketēšana skolēnu un skolotāju vidū Vōru apriņķa skolās un bērnudārzos, trešajā izglītības pakāpē. Uz anketu atbildēja 266 skolēni un 162 skolotāji. Papildus tam tika organizētas fokusa grupu intervijas ar brīvprātīgajiem, kuri bija aizpildījuši anketu, lai precizētu un papildinātu kvantitatīvā pētījuma rezultātus. Galvenie pētījuma secinājumi ir šādi:

- 1)** Galvenais kontakts ar vōru valodu skolēnu tuvākajā vidē ir vecvecāki – 37,5% skolēnu atzina, ka vecvecāki bieži lieto vōru valodu, bet tikai 14,4% – ka nekad to nelieto.
- 2)** Būtisks valodas avots ir arī skolotāji – aptuveni puse bērnu ir dzirdējuši, kā skolotāji lieto vōru valodu, un 16,5% respondentu apstiprina, ka skolotāji to dara bieži.
- 3)** Vecāku loma valodas lietošanā ir nedaudz mazāka nekā skolotāju, kaimiņu un tālāku radnieku – tikai neliela daļa skolēnu sarunājas vōru valodā ar viena vecuma draugiem (3% bieži, 13% reti).

No šiem rezultātiem var secināt, ka skolas lomai savas kultūras, īpaši valodas, nodošanā ir nozīmīga vieta.

